

A kiberbűncselekmények nyomozása – elméleti alapok

Bevezetés

Az elmúlt évtizedek technológiai újításai, illetve az ezek nyomán megjelenő elektronikus eszközök széles körű elterjedése digitális forradalomhoz vezetett, amely – közvetve vagy közvetlenül – mindennapi életünk szerves részévé tette a digitális eszközök használatát. Ez a folyamat egy sor olyan változást eredményezett, amelyek hatással voltak az alapvető társadalmi működésre és átalakították a gazdaság, az oktatás vagy akár a kultúra szegmensét. A digitalizáció emellett azonban nem várt következményekkel is járt, mivel számos olyan társadalmi anomáliát idézett elő, amelyek képesek negatív módon befolyásolni mindennapjainkat. Ezek egyike a technológiai alapú bűnözés megjelenése, amely tendenciáját, illetve a társadalomra gyakorolt hatását tekintve évről évre egyre komolyabb kihívások elé állítja a bűnüldöző szerveket.¹⁰²

Az OECD az 1980-as évek közepén már jelezte e bűncselekmények veszélyességét.¹⁰³ A számítógépes bűncselekmények fogalmáról, csoportosításáról már az 1980-as években születtek hazánkban tanulmányok.¹⁰⁴

Válaszul a számítástechnikai bűnözés okozta egyre jelentősebb fenyegetésekre az Európa Tanács 9 (89). sz. Ajánlásában¹⁰⁵ szerepelt egy minimális lista azokról a cselekményekről, amelyeket leginkább javasolt szankcionálni, továbbá a minimumlistát kiegészítő fakultatív lajstrom.

2001-ben megszületett a Számítástechnikai Bűnözésről szóló Egyezmény (a továbbiakban: Egyezmény),¹⁰⁶ amely a nemzetközi bűnüldöző szervek együttműködése mellett komoly hatást gyakorolt a terület hazai szabályozására is. Az Egyezmény a számítógépes bűncselekményekre vonatkozóan egy sor olyan

¹⁰² Simon (2017): i. m.

¹⁰³ OECD Computer – Related Criminality: *Analysis of Legal Police*. Paris, 1986. 28.

¹⁰⁴ Polt Péter: A számítógépes bűnözés. *Belügyi Szemle*, 21. (1983), 6. 60–64; Pusztai László: A számítógépes bűncselekmények nyomozása. *Belügyi Szemle*, 26. (1988), 3. 42–48; Nagy Zoltán András: Az informatika és a büntetőjog. *Magyar Jog*, 38. (1991), 1. 21–26.

¹⁰⁵ CoE Recommendation 1989, Council of Europe Recommendation No. R (89) 9 on Computer-related Crime (Az Európa Tanács Ajánlása a számítógépes környezetben elkövetett bűncselekményekre). Strasbourg, Legal Affairs. 1990.

¹⁰⁶ A törvénybe iktatott 2001-es „Budapest Egyezmény”.

megállapítást és rendelkezést tartalmazott, amelyek kihatottak a büntető anyagi- és eljárási kódexek kodifikációjára is. Az Egyezmény szövegét felhasználva új törvényi tényállások születtek, és olyan fogalmi meghatározások kerültek be a normaszövegekbe, amelyek részben orvosolták a hiányos vagy félreérthető meghatározásokból eredő – a korábban már említett jogalkotói és emiatt jogalkalmazói – bizonytalanságot.

A kiberbűnözés és a kiberbűncselekmények

A normatív szabályozás hiányossága többek között az is, hogy sem a kiberbűnözésnek, sem pedig a kiberbűncselekménynek nincs jogszabályban rögzített normatív fogalma, amely egyértelmű biztosítéka lenne annak, hogy az alapfogalmakat a tudományos és szakmai közeg általánosan és széles körben elfogadott konszenzus alapján, egységes meghatározásra épülve használja. Ugyan az utóbbi években többféle fogalmi megközelítés is született, ezek mégsem fedik le teljesen a gyakorlatban is megjelenő deliktumokat, mivel – az információs rendszerek széles körű elterjedésének köszönhetően – a büntető törvénykönyvbe újonnan beemelt tényállások mellett a Btk. más fejezeteiben szabályozott bűncselekmények esetén is lehetővé vált az online térben történő elkövetés. Mivel e téren sem normatív, sem tudományos fogalom nem áll rendelkezésünkre, ezért csak szakmai szempontok szerint lehet meghatározni a tágabb fogalmi kategóriát. A kiberbűncselekmények körébe sorolható minden olyan jogellenes cselekmény, amely – közvetve vagy közvetlenül – fenyegetést jelent az információs rendszerekre, vagy az e rendszereken keresztül (adatok és információk formájában) megjelenő társadalmi és gazdasági folyamatokra.

A fogalom tisztázásához – e meghatározás mellett – fontos lehet az Egyezményben megjelenő kategorizálás is, amely azokra a tényezőkre épül, amelyeket a jogellenes cselekmény érint, vagy amelyek nélkül a cselekmény jogellenessége egyébként nem lenne megállapítható. Ezt a megközelítést alapul véve az első fejezetben (*Az internet mint nemzetközi tér*) említett deliktumok közül ehelyütt a leggyakoribb kiberbűncselekményeket emeljük ki:

- az információs rendszer vagy adat hozzáférését, sérthetlenségét, illetve titkosságát sértő vagy veszélyeztető cselekmények;
- azok a cselekmények, amelyek elkövetéséhez információs rendszereket használnak fel (ilyen például az online térben elkövetett csalás);

- az elektronikus adatokhoz kapcsolódó jogellenes cselekmények (ilyen például a gyermekpornográfia is, amelynél az adat birtoklása önmagában is jogellenes); valamint
- a szerzői vagy szomszédos jogok sérelmével járó cselekmények.

Mivel napjainkra a kiberbűnözés a bűnelkövetés egy olyan jól körülhatárolt formájaként jelenik meg, ahol az elkövetők arra törekednek, hogy az információs és pénzügyi rendszereket tudatosan felhasználva (vagy manipulálva) kárt okozzanak, illetve anyagi haszonra tegyenek szert, egyértelmű, hogy a kiberbiztonsággal kapcsolatos hatósági feladatok szorosan összefüggnek a bűnüldöző szervek kiberbűncselekményekkel kapcsolatos hatósági tevékenységével.¹⁰⁷

A kiberbűncselekmények felderítésének gyakorlati szempontjai

A nyomozás alaki értelemben olyan – hatósági eszközökkel végzett – széles körű és célirányos tevékenység, amely során a nyomozó hatóság korábban megtörtént események utólagos rekonstruálására törekszik. Ennek kettős célja van: egyrészt a jogellenes cselekmény körülményeinek tisztázása, másrészt az elkövető kilétének megállapítása. A történeti tényállás felderítéséhez elengedhetetlen a cselekményhez kapcsolódó, valamint a terhelt büntetőjogi felelősségét megalapozó (személyi és tárgyi) bizonyítékok felderítése, összegyűjtése, valamint eredeti állapot szerinti biztosítása. Mivel a nyomozás formailag ugyan önálló, de tartalmilag a büntetőeljárás bírósági szakaszának előkészítésére szolgál, ezért a nyomozó hatóságnak a bizonyítékok összegyűjtése és biztosítása során arra is ügyelnie kell, hogy eleget tegyen a bizonyítás törvényességével szemben támasztott követelményeknek. A felderített bizonyítékok rögzítésének törvényessége, illetve – amennyiben feldolgozásuk szükséges – az abból nyert információk megkérdőjelezhetetlensége alapvető elvárás az eljárás bármely szakaszában.

A nyomozás során felmerülő bizonyítékok vonatkozásában fontos már a legelejen tisztázni, hogy azok milyen szerepet játszanak az adott eljárásban, illetve a beszerzett bizonyítékok közül melyek azok, amelyekre a tényállást fel lehet építeni.

¹⁰⁷ Gyaraki Réka: *A számítógépes bűnözés nyomozásának problémája*. Doktori disszertáció. Pécs, PTE ÁJK Doktori Iskola, 2019b.

A számítógépes bűncselekmények elkövetése során keletkező bizonyítékokat – összhangban az elkövetés jellegével – két nagy csoportba lehet sorolni. Az első csoportba tartoznak azok a számítástechnikai eszközök, amelyek – közvetve vagy közvetlenül – a bűncselekményhez kapcsolódnak (például fizikai nyomhordozóként vagy elkövetési eszközként), a másik csoportba pedig a digitális térben keletkezett vagy ott tárolt (elektronikus) adatok tartoznak. A bizonyítékok ilyen jellegű megkülönböztetése elsősorban gyakorlati szempontból fontos, mivel az eljárási cselekmények tervezése során figyelembe kell venni azt is, hogy a felderíteni kívánt tényállásnak milyen elkövetési módozatai vannak.

A különbségtétel alapját adja, hogy a számítógépes bűncselekmények egy része kifejezetten az információs rendszerhez, illetve az abban keletkező, kezelt vagy tárolt elektronikus adathoz kapcsolódik. A Büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény (Be.) meghatározása szerint: információs rendszer az adatok automatikus feldolgozását, kezelését, tárolását, továbbítását biztosító berendezés vagy az egymással kapcsolatban lévő ilyen berendezések összessége [Be. 10. § (1) bekezdés 6. pont].

Más bűncselekmények esetén az információs rendszernek (vagy adatnak) csak köztes szerepe van, vagyis a bűncselekmény más módon (például számítógép felhasználása nélkül) is megvalósítható, azaz tradicionális bűncselekmények nyomai lelhetők fel számítástechnikai rendszerekben. Az, hogy a tényállás rekonstruálása elsősorban a digitális vagy fizikai térben található (keletkező) bizonyítékok alapján lehetséges, meghatározza a nyomozás egész menetét, különösen a nyomozó hatóság adatszerző tevékenységét, illetve az eljárás keretében alkalmazott (vagyont érintő) kényszerintézkedések körét (például kutatás, lefoglalás, elektronikus adat ideiglenes hozzáférhetlenné tétele).

Az elektronikus adat nyomozásban betöltött szerepe

Az elmúlt évek általános tendenciája, hogy az elektronikus adatok büntetőeljárásban – bizonyítási eszközként – betöltött szerepe egyre inkább felértékelődik, mivel az esetek többségében rendelkezésre állnak olyan technikai eszközök vagy elektronikus adatok, amelyek a bizonyítás során felhasználhatók. A korábbi büntetőeljárás törvény nem határozta meg az elektronikus adat fogalmát, így annak beszerzését és felhasználását – a tárgyi bizonyítási eszközre épített párhuzam alapján – jellemzően a gyakorlat alakította. A technikai eszközök széles körű elterjedésével azonban egyre nagyobb igény mutatkozott az elektronikus

adat rendszeren belüli elhelyezésére és szabályozására. Az új büntetőeljárási törvény részben orvosolta ezt a hiányosságot és beemelte a bizonyítási eszközök rendszerébe az elektronikus adatot. A kodifikáció során a jogalkotó nem hozott létre új fogalmat az elektronikus adatra vonatkozóan, hanem – az elnevezés megváltoztatásával – beemelte a normaszövegbe a számítógépes adat Egyezményben rögzített meghatározását:

„Elektronikus adat a tények, információk vagy fogalmak minden olyan formában való megjelenése, amely információs rendszer általi feldolgozásra alkalmas, ideértve azon programot is, amely valamely funkciónak az információs rendszer által való végrehajtását biztosítja.” [Be. 205. § (1) bekezdés].

A fogalom normatív meghatározása szakmai szempontból jelentős előrelépést hozott, ugyanakkor az elektronikus adat bizonyításban betöltött szerepe továbbra is tisztázatlan maradt. A törvény az elektronikus adatot – főszabályként – a tárgyi bizonyítási eszközzel együtt, annak egy sajátos formájaként határozza meg [Be. 205. § (2) bekezdés], ami önmagában is ellentmondásos. A gyakorlatban az elektronikus adat kezelése nem okoz különösebb problémát, mivel a törvény, illetve annak végrehajtási rendelete, a 100/2018. (VI. 8.) Korm. rendelet (Nyer.) a nyomozás és az előkészítő eljárás egyes szabályairól számos garanciális rendelkezést tartalmaz az adat eljárás során történő kezelése kapcsán (ilyen például a szaktanácsadó igénybevétele). Ennek ellenére a normaszövegben nem sikerült feloldani azt az ellentmondást, amely a digitális és fizikai bizonyítékok (tárgyi bizonyítási eszközök) között feszül, miszerint az elektronikus adat anyagi jellemzőkkel csak a fizikai adathordozó részeként rendelkezik, birtokba vétele (különösen a lefoglalása) pedig ennek megfelelően csak korlátozottabb formában lehetséges.

A nyomozás elrendelését követően a nyomozó hatóság a – feljelentés tartalma vagy saját felderítő tevékenysége alapján – rendelkezésre álló adatokat felhasználva mérlegeli, hogy az adott eljárás szempontjából mi tekinthető bizonyítéknak, és e bizonyítékokat milyen formában és technikai eszközökkel, továbbá milyen eljárási cselekmény keretében lehet beszerezni. Vitathatatlan tény, hogy a számítógépes bűncselekmények nyomozása többnyire elképzelhetetlen a cselekményhez kapcsolódó elektronikus adatok összegyűjtése nélkül. Az elektronikus adat a tényállás rekonstruálásának elengedhetetlen eszköze, olyan digitális nyom, amely – hasonlóan a fizikai nyomokhoz – a tényállás megismerésének,

egyúttal a nyomozás sikerének kulcsa. A bizonyítékok begyűjtése kapcsán tehát azt is mérlegelni kell, hogy az eljárás szempontjából releváns elektronikus adat:

- milyen jellegű és terjedelmű,
- hol található és kinek a birtokában van (vagy ki tárolja),
- a hatóság általi hozzáférésnek vannak-e akadályai (például földrajzi),
- a vizsgálat csak a helyszínen lehetséges-e vagy akár utólagosan is.

A történeti tényállás tisztázása érdekében különösen az alábbi elektronikus adatok (lefoglalást követően: digitális bizonyíték) beszerzése lehet indokolt:

- számítástechnikai és telekommunikációs eszközök adattartalma,
- adathordozók (például optikai lemezek, merevlemezek, memóriakártyák) adattartalma,
- felhőalapú szolgáltatásban tárolt adatok,
- kriptovaluták,
- elektronikus levelezés, illetve egyéb kommunikációs adatok (például alkalmazáson belüli beszélgetések),
- kép- és videófájlok, hangfelvételek,
- alkalmazáson belüli felhasználói és regisztrációs adatok,
- elektronikusan tárolt pénzügyi vagy előfizetői adatok,
- mobilkommunikációs adatok,
- ATM-ek, biztonsági kamerák és térfigyelő kamerák felvételei,
- metaadatok.

Az elektronikus adatok jellegét és bizonyításban betöltött szerepét (szükségesség), valamint a fenti körülményeket figyelembe véve meghatározhatjuk azt a tényleges intézkedést, amely úgy biztosítja az adatok beszerzését, hogy nem okoz a szükségesnél nagyobb érdeksérelmet (arányosság). Az adatok beszerzésére ennek megfelelően sor kerülhet: önálló rögzítéssel, adatkérés útján, valamint kényszerintézkedés keretében.

Önálló adatrögzítés

Az elektronikus adatok nyomozó hatóság általi önálló rögzítése abban az esetben lehet indokolt, ha:

- a) a beszerezni kívánt elektronikus adatok nyilvánosak, vagyis a folyamat bárki számára nyíltan elérhető adattartalom (például weblap felépítése) pillanatnyi állapotának rögzítését jelenti, vagy
- b) a nyomozó hatóság az eljárás sértettjének birtokában (vagy kezelésében) lévő adattartalmat rögzít, feltéve, hogy ehhez az érintett kifejezetten hozzájárul (kényszer alkalmazása nem indokolt), és a rögzítés nem jár az elektronikus adatok sérelmével.

Mivel a Be. 51. § (1) bekezdés *b*) pontja alapján a sértett jogosult az eljárás során bizonyítékot előterjeszteni, illetve a sikeres felderítésben egyébként is érdekelt, ezért az így beszerzett bizonyíték megfelelő bizonyító erővel rendelkezik.

Az elektronikus adatok önálló rögzítéséről célszerű minden esetben feljegyzést készíteni, amelyben fel kell tüntetni a rögzítés helyét, idejét, módját, a rögzítést végző személyt (vagy személyeket), illetve azt, hogy a folyamat milyen típusú és terjedelmű adatállományt érintett.

Adatkérés

A büntetőeljárás törvény alapján a nyomozó hatóság bármely szervtől, jogi személytől vagy jogi személyiséggel nem rendelkező szervezettől adatszolgáltatást kérhet. [Be. 261. § (1) bekezdés.] Az adatkérés (ideértve a feltételes adatkérést is) vonatkozhat olyan elektronikus adat szolgáltatására is, amely a cselekménnyel összefüggésbe hozható, és az adatkezelő (vagy az adatok birtokosa) más közigazgatási szerv vagy olyan szervezet (például gazdasági társaság), amely az eljárásban nem érdekelt.

Ha a cselekmény jellege vagy a feltárt személyes körülmények (például a feltételezett elkövető az adatkéréssel érintett szerv munkavállalója) indokolják, célszerű az elektronikus adatokat lefoglalás útján beszerezni, mivel a hatóság által dokumentált kényszerintézkedés az adatok változatlanóságát erősíti.

Amennyiben az adatok teljes körű és eredeti állapot szerinti beszerzése így is lehetséges, akkor – az arányosság elvét figyelembe véve – nem indokolt kényszerintézkedés alkalmazása. Célszerű továbbá adatkérést alkalmazni a külföldön bejegyzett és magyarországi érdekeltséggel (vagy fiókteleppel) nem rendelkező szolgáltatók esetén is, mivel ezekre nem terjed ki a magyar joghatóság (például tárhelyszolgáltatók).

A külföldön bejegyzett cégek és egyéb jogi személyek nem kötelesek a magyar büntetőeljárás szabályok alapján kibocsátott adatkérést teljesíteni, ezért az adat-szolgáltatás megtagadása esetén a 24/7-es kapcsolati pontokon keresztül vagy nemzetközi bűnügyi jogsegély alapján lehet az adatok rögzítését biztosítani.

Lefoglalás

A bizonyítékok felderítése és beszerzése alapvetően illeszkedik abba a folyamatba, amely során a nyomozó hatóság megpróbál egyfajta valóság-hű tényállást rekonstruálni. Abban az esetben, ha az elektronikus adatok (vagy más bizonyítékok) beszerzése egyéb módon nem lehetséges, vagy a körülmények alapján kényszer alkalmazása válhat szükségessé, a hatóság lefoglalás útján biztosítja a bizonyítékok megőrzését. A lefoglalás jellemzően más eljárási (kényszer) cselekményhez (kutatás, motozás) kapcsolódik, kivételesen viszont – ha a bizonyítékok felhasználhatóságát és eredetiségét ez nem veszélyezteti – önállóan is sor kerülhet rá.

A nyomozás sikere érdekében a hatóságnak mérlegelnie kell, hogy az adott eljárás szempontjából mi tekinthető bizonyítéknak, és e bizonyítékokat milyen formában és technikai eszközökkel, illetve milyen eljárási cselekmény keretében lehet beszerezni.

A felsorolt lehetőségek közül a lefoglalás végrehajtása a legösszetettebb, mivel ebben az esetben az adatok beszerzésének nemcsak időbeli, hanem – a kényszerintézkedés jellegénél fogva – személyi akadályai is lehetnek. Mivel a lefoglalás esetén a kényszerintézkedéssel érintett személy jellemzően nem érdekelt a nyomozás sikerében (nem áll érdekében az, hogy a hatóság bizonyítékokat szerezzen be), ezért a végrehajtást lehetőség szerint alaposan elő kell készíteni.

A kutatás, motozás és lefoglalás szerepe a nyomozásban

A kutatás szabályai – kisebb változtatásokkal – azonosak a korábbi eljárási törvényben szereplő házkutatás szabályaival, vagyis az eljárási cselekmény célja – a büntetőeljárás eredményes lefolytatása érdekében – a lakás, az egyéb helyiség, a bekerített hely vagy a jármű átkutatása. A Be. ide vonatkozó rendelkezése alapján a kutatás elrendelésére akkor kerülhet sor, ha megalapozottan feltehető, hogy az:

- bűncselekmény elkövetőjének elfogására,
- bűncselekmény nyomainak felderítésére,
- bizonyítási eszköz megtalálására,
- elkobozható, illetve vagyonelkobzás alá eső dolog megtalálására vagy
- információs rendszer, illetve adathordozó átvizsgálására vezet. [Be. 302. § (2) bekezdés]

Mivel a törvény nem határozza meg egyértelműen, hogy a kutatás elrendelése mikor tekinthető megalapozottnak, ezt a gyakorlatban a rendelkezésre álló adatok alapján kell eldönteni. A korábbi szabályozáshoz képest fontos előrelépést jelent, hogy a törvény az információs rendszer, illetve adathordozó átvizsgálása esetén is lehetővé teszi a kutatás elrendelését. Ugyanez a bizonyítás szempontjából inkább folyamatnak, mintsem eredménynek tekinthető, a nyomozás hatékonysága szempontjából mégis fontos, mivel a digitális bizonyítékok megtalálását eredményezheti.

A kutatáshoz hasonlóan a motozás is bizonyítási eszköz, valamint elkobozható vagy vagyonelkobzás alá eső dolog felkutatására irányul, ez azonban nem ingatlan vagy jármű, hanem meghatározott személy (jellemzően terhelt) átkutatását jelenti. Ez magában foglalja a motozás alá vont személy ruházatának és testének átvizsgálását, amely során az adott személynél található dolog is átvizsgálható. Ugyan az utóbbi rendelkezés nem egyértelmű, bizonyos körülmények között (például tettenérés esetén) ez akár a felderítés során is megalapozhatja a motozás szükségességét, ha a motozás alá vont személynél olyan dolog található, amelynek bizonyítási eszközként való értékelése valószínűsíthető (például mobiltelefon, pendrive stb.).

A kutatás és a motozás elrendelése határozattal történik, amelyet a nyomozó hatóság is kibocsáthat, fontos azonban kiemelni, hogy ha a közjegyzői vagy ügyvédi irodában tartandó kutatás közjegyzői vagy ügyvédi tevékenységgel összefüggő védett adat megismerésére irányul, a kutatást csak bíróság rendelheti el. A kutatást és a motozást a törvény azonos fejezetben szabályozza, aminek oka az, hogy e kényszercselekmények elrendelése kapcsán a nyomozó hatóság diszkrecionális jogkörrel rendelkezik, másrészt nem feltétlenül jár együtt egyik sem a tulajdonjog korlátozásával. A kutatás és a motozás gyakorlati szempontból tehát – amennyiben az eljárás célja nem a vagyonelkobzás alá eső vagyron biztosítása – annak megállapítására irányul, hogy van-e a terhelt vagy más személy birtokában bizonyítási eszköz vagy elkobozható dolog.

A lefoglalás jelentheti meghatározott dolog, információs rendszer, az ilyen rendszerben tárolt adatokat tartalmazó adathordozó vagy elektronikus adat lefoglalását is, amely – a lefoglalt dolog jellegétől és a lefoglalás módjától függően – a lefoglalás tárgya feletti birtok- vagy tulajdonjogot korlátozza. A lefoglalást lehetőség szerint a lefoglalt dolog birtokba vételével kell végrehajtani, kivételesen viszont az érintett őrizetében hagyásával is végrehajtható. Elektronikus adatok esetén ez abban az esetben lehet indokolt, ha a lefoglalás aránytalan adminisztratív terhet jelentene (például az adattartalom mérete miatt), az érintettek az elektronikus adatok használatához fűződő érdeke miatt, vagy más fontos okból, ha az adatok megváltoztatásának veszélye egyébként nem áll fenn.

A lefoglalás elrendelése határozattal történik, amelyet a nyomozó hatóság az eljárási cselekmény megkezdése előtt bocsát ki, kivételes esetben – halaszthatatlan eljárási cselekmény esetén – a határozat meghozatala utólag történik. A lefoglalható dolgok körét a Be. kategorikusan meghatározza, ezek az alábbiak [Be. 315. § (2) bekezdése alapján]:

- ingó dolog,
- számlapénz,
- elektronikus pénz [Hpt 1. § 16. pont] (ideértve például az egyéni Transferwise- vagy Revolut-számlákon kezelt pénzt is),
- elektronikus adat.

A lefoglalás – a végrehajtás módját tekintve – megvalósulhat:

- birtokba vétellel,
- a megőrzés más módon történő biztosításával,
- az érintett őrizetében hagyással vagy
- az elektronikus adat esetében pedig
- az elektronikus adatról történő másolat készítésével,
- az elektronikus adat áthelyezésével,
- az elektronikus adatot tartalmazó információs rendszer vagy adathordozó teljes tartalmáról történő másolat készítésével,
- az elektronikus adatot tartalmazó információs rendszer vagy adathordozó lefoglalásával, vagy
- jogszabályban meghatározott más módon (például kriptovaluták esetén számláról történő átvezetéssel).

A fenti felsorolás nemcsak azokat a konkrét lehetőségeket jelöli, amelyek az elektronikus adat lefoglalása kapcsán rendelkezésre állnak, hanem – az arányosság

követelményét alapul véve – egyfajta sorrendiséget is kifejez. Az eljárási cselekmény során figyelembe kell venni az arányosság követelményét, amely ebben az esetben kettős követelményként jelenik meg. A lefoglalást lehetőleg azokra az elektronikus adatokra kell végrehajtani, amelyek a bizonyítás szempontjából szükségesek, továbbá a kényszerintézkedés információs rendszerre vagy adat-hordozóra csak akkor terjedhet ki, ha:

- az elkobozható, illetve vagyoneklobzás alá esik;
- az tárgyi bizonyítási eszközként bír jelentőséggel; vagy
- a bizonyítás érdekében az abban tárolt, előre meg nem határozható vagy jelentős mennyiségű elektronikus adat átvizsgálására van szükség.

A lefoglalás külön rendelkezései között jelenik meg a fizetésre használt elektronikus adat, illetve az elektronikus adatként létező irat lefoglalása.

Az elektronikus adatként létező irat lefoglalása az irat lefoglalására vonatkozó szabályok szerint lehetséges.

Ezek közül a fizetésre használt elektronikus adat lefoglalását érdemes kiemelni, amelyet olyan művelettel (átváltás, átvezetés, átutalás) is végre lehet hajtani, amely az érintettnek az elektronikus adat által kifejezett vagyoni érték feletti rendelkezési lehetőségét akadályozza meg.

A kutatás és lefoglalás előkészítése

Ahogy arról már korábban is szó volt, a nyomozás eljárási cselekmények célirányos, tervszerűen végrehajtott láncolata. A tervszerűség végigkíséri a nyomozás egészét, általános értelemben ez biztosítja az eljárás folytonosságát, de megjelenik egyes eljárási cselekmények végrehajtása kapcsán is. Minél szofisztikáltabb egy bűncselekmény, annál nagyobb kihívást jelent a tényállás utólagos rekonstruálása, ami szükségessé teszi a tudatos tervezést, különösen a kihallgatásokat és a kényszerintézkedéseket megelőzően. Mivel a kibercselekmények felderítésének sikerét szinte valamennyi esetben a cselekményhez kapcsolódó elektronikus adatok és tárgyi bizonyítási eszközök beszerzése jelenti, ezért a kutatás előkészítése minden eljárásban indokolt. Ennek azért van jelentősége, mivel a megfelelően előkészített és tervszerűen végrehajtott eljárási kutatás – a bizonyítási eszközök beszerzését megkönnyítve – nagyban hozzájárul az eljárás sikeréhez. A végrehajtási tervet vagy kutatási tervet úgy kell elkészíteni, hogy a kutatás és a lefoglalás megfeleljen a legfontosabb eljárási szempontoknak:

- észszerű időn belül befejezhető legyen;
- lehetőleg ne kelljen megszakítani (kivételes esetben rövid ideig);
- ne kelljen megismételni;
- az eljárási cselekményen jelen lévők megfelelő módon követhessék az eljárási cselekmény végrehajtását, eljárási jogait gyakorolhassák;
- biztosítva legyen az eljárási cselekmény és a jelen lévő személyek külső befolyástól való mentessége.

A törvényességi garanciák mellett a végrehajtási tervnek tartalmaznia kell mindazokat az információkat, amelyek a nyomozás alapján rendelkezésre állnak, így különösen:

- az eljárási cselekmény helyét, idejét, tervezett ütemezését és célját;
- a részt vevő hatósági személyek számát, nevét és feladatát;
- a vizsgált cselekmény minősítését (törvényi tényállás);
- a rendelkezésre álló adatok alapján rekonstruált történeti tényállást;
- azokat az információkat, amelyek az eljárási cselekmény szükségességét megalapozzák (például korábban beszerzett bizonyítékok);
- a cselekmény végrehajtása során jelen lévők (kényszerintézkedéssel érintett személyek) személyes és bünyügyi nyilvántartási adatai;
- a feltételezett elkövetőről készített adatgyűjtés eredményét (személyes adatok, bünyügyi nyilvántartási adatok, lőfegyver-nyilvántartás adatai, képzettség/végzettség, foglalkozás, családi és baráti kapcsolatok stb.);
- a keresett bizonyítási eszközök körét (általános vagy meghatározott jelleggel);
- a lefoglalás módját, eszközeit;
- a tervezett további eljárási cselekményeket vagy kényszerintézkedéseket (például előállítás, kihallgatás, őrizetbe vétel).

A kutatási tervben érdemes külön kitérni arra, hogy a kutatás helyszínén lehet-e bizonyítási eszközökre számítani, és ha igen, azok elsődlegesen tárgyi bizonyítási eszközök, elektronikus adatok, vagy mindezek együttesen. A vizsgált bűncselekmény jellege mellett az elkövetés módszere is fontos támpontja a kényszerintézkedésnek, különösen, ha van olyan azonosított technikai eszköz (például számítógép), amely az elkövetésben szerepet játszott. Az elkövetés jellege (elkövetési tárgy) alapján a tárgyi bizonyítási eszközök és az elektronikus adatok bizonyítékként betöltött szerepe az alábbiak szerint csoportosítható:

- Amennyiben az elkövetés tárgya a számítógép vagy annak valamilyen alkatrésze vagy tartozéka (például lopás vagy rongálás esetén), az elektronikus adatok bizonyítási szerepe legfeljebb esetleges (dogmatikai értelemben az ilyen cselekmények nem tekinthetők számítógépes bűncselekményeknek), a bizonyítás szempontjából a tárgyi bizonyítási eszközök szerepe lesz elsődleges.
- Ha az elkövetés tárgya az információs rendszer, illetve az abban tárolt adat vagy program, klasszikus számítógépes bűncselekményről beszélhetünk, vagyis kiemelt szerepet kapnak az elektronikus adatok a bizonyításban. Figyelembe véve azt, hogy a Btk. 423. § (5) bekezdésében foglaltak alapján adatnak minősül az a program is, amely valamely funkciónak az információs rendszer által való végrehajtását biztosítja.
- Amennyiben a technikai eszköz (például számítógép, mobiltelefon) vagy maga az információs rendszer (online felület) olyan bűncselekmény elkövetését teszi lehetővé, amely enélkül is megvalósítható (például csalás, gyermekpornográfia), az elkövetéssel összefüggésben keletkező (vagy ahhoz felhasznált) adatok mellett a technikai eszközök is bizonyító erővel bírnak.

A digitális bizonyítékok felkutatása a fizikai térben kezdődik, vagyis a hatóság először azt vizsgálja, hogy milyen tárgyi bizonyítási eszközök találhatóak a helyszínen. A kutatás során leggyakrabban az alábbi eszközökkel találkozhatunk:

Számítógép: az elektronikus adatok szempontjából a legáltalánosabb és legelterjedtebb technikai eszköz, amely – az asztali számítógéptől a laptopig – egy sor olyan adatot és információt tartalmazhat, amely a felhasználóra, a felhasználó digitális szokásaira és online tevékenységére, valamint a számítógéppel végrehajtott konkrét cselekményre vonatkozik (idesorolható a felhasználói tevékenységet rögzítő periféria is, mint például nyomtató). A számítógéphez kapcsolódó perifériák felfoglalása és vizsgálata alapvetően csak akkor indokolt, ha azok olyan fizikai nyomot hordoznak (például elkövető ujjnyomata), amely a bizonyítás szempontjából nélkülözhetetlen.

Mobiltelefon: a mobiltelefon olyan telekommunikációs eszköz, amely jellemzően egyetlen személy használatában van, és – általános szerepe mellett – rendelkezik mindazokkal a funkciókkal, amelyekkel a számítógép is, vagyis olyan személyes adatokat tartalmazhat, amelyeknek a bizonyítás során – különösen az elkövető kilétének megállapításában vagy tevékenységének felderítésében – kiemelt szerepük van.

Tartós adathordozó: a tartós adathordozók köre – összhangban az Európai Unió 2011/83/EU irányelvével – a háttértárak mellett (például CD-k, DVD-k, pendrive, memóriakártyák, merevlemezek stb.) kiterjed a papírra és az elektronikus levelekre is, amelyek – vizuális vagy digitális formában – az adattárolás és a kommunikáció alapvető eszközei.

A fizikai környezet átvizsgálását követően – amennyiben a helyszín jellege és a körülmények ezt lehetővé teszik – meg kell vizsgálni, hogy vannak-e a helyszínen olyan tárgyi bizonyítási eszközök, amelyek tartalma az ügy szempontjából releváns lehet. A fizikai térben található bizonyítékokkal ellentétben az elektronikus adatokat nem elegendő megtalálni, azt is fel kell tárni, hogy azok milyen forrásból származnak, vagy milyen bizonyítékláncolatba illeszkednek. A nyombiztosításhoz hasonlóan az elektronikus adatok kapcsán is fontos szerepe van a folyamatos dokumentálás mellett (fénykép, videó- vagy hangfelvétel) az adatok megfelelő rögzítésének. Ennek célszerű olyan formáját (adatok mentése/másolása, adathordozó vagy technikai eszköz lefoglalása) választani, amely biztosítja az adatok hiteles, eredeti és módosításoktól mentes rögzítését, továbbá azt, hogy azok az eljárás későbbi szakaszában is (például a szakértő vagy szaktanácsadó által) feldolgozhatók maradjanak.